

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

EL SANATLARI TEKNOLOJİSİ

GELENEKSEL TÜRK SÜSLEME SANATLARI

Ankara, 2012

- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
- Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
- PARA İLE SATILMAZ.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	iii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. ANADOLU'DA TÜRK EL SANATLARI.....	3
1.1. Türk El Sanatlarını Besleyen Kaynaklar.....	3
1.2. Türk El Sanatları	4
1.2.1. Anadolu Selçuklu Sanatı.....	4
1.3. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	16
UYGULAMA FAALİYETİ	19
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	20
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	21
2. ANADOLU'DA TÜRK SÜSLEME SANATLARI	21
2.1. Türk El Sanatları	21
2.1.1. Seramik.....	21
2.1.2. Porselen	22
2.1.3. Çini ve Keramik Sanatı.....	23
2.1.4. Çömlekçilik	25
2.1.5. Ahşap ve Ağaç İşleri.....	26
2.1.6. Sedef Kakma.....	27
2.1.7. Baston ve Asa	28
2.1.8. Halk Çalgıları	29
2.1.9. Kalem İşleri	30
2.1.10. Metal İşleri.....	30
2.1.11. Cam İşleri ve Değerli Taş İşçiliği	31
2.1.12. Taş İşleri	33
2.1.13. Mermer	35
2.1.14. Deri İşleri.....	35
2.1.15. Mine İşçiliği.....	36
2.1.16. Hat Sanatı ve El Yazmaları.....	37
2.1.17. Tezhip	39
2.1.18. El Yazmalarını Ciltleme	40
2.1.19. Minyatür	41
2.1.20. Tuğra.....	42
2.1.21. Ebru	43
2.1.22. Gümüş İşçiliği ve Telkâri	46
2.1.23. Bakır İşleri	48
2.1.24. Kalaycılık.....	49
2.1.25. Kapı Tokmağı	49
2.1.26. Bıçakçılık.....	50
2.1.27. Semercilik.....	51
2.1.28. Sepet ve Hasır İşleri.....	52
2.1.29. Kaşık ve Külek Yapımı	53
2.1.30. Keçe İşleri (Dokusuz Dokumalar)	53
2.1.31. Çoraplar	54
UYGULAMA FAALİYETİ	56

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	57
MODÜL DEĞERLENDİRME	58
CEVAP ANAHTARLARI.....	60
KAYNAKÇA	61

AÇIKLAMALAR

ALAN	El Sanatları Teknolojisi
DAL/MESLEK	Alan ortak
MODÜLÜN ADI	Geleneksel Türk Süsleme Sanatları
MODÜLÜN TANIMI	İslamiyet öncesinde, sonrasında ve Anadolu’da geleneksel Türk el sanatlarıyla ilgili bilgi ve becerilerin kazandırıldığı bir öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/8
ÖN KOŞUL	Bu modülün ön koşulu yoktur.
YETERLİK	Geleneksel Türk süsleme sanatlarını incelemek
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Geleneksel Türk süsleme sanatlarını analiz ederek sınıflandırabileceksiniz. Amaçlar 1. Araştırma tekniklerine uygun olarak Beylikler ve Osmanlı dönemindeki Türk el sanatlarını inceleyebileceksiniz. 2. Araştırma tekniklerine uygun olarak geleneksel Türk süsleme sanatlarını inceleyebileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: Tarihî eserlerin bulunduğu müzeler, özel koleksiyonlar, antikacılar, çeyiz sandıkları, üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakülteleri Donanım: Resim, slayt, projeksiyon makinesi, tepegöz, fotoğraf makinesi, ses ve görüntü cihazları, not almak için kâğıt, kalem
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen modül sonunda ölçme aracı (çoktan seçmeli test, doğru-yanlış testi, boşluk doldurma, eşleştirme vb.) kullanarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek sizi değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Süsleme sanatları milletlerin kültür, sanat anlayışını ve tarzını gösteren unsurların başında yer alır. Asırlar boyu çok geniş bir alana yayılmış olan Türk boyları, uzun yıllar çok farklı inanç ve sanat anlayışına sahip olan toplum ve medeniyetlerle ilim ve sanat ilişkileri nedeni ile günümüzde zengin ve benzeri bulunmayan bir kültür hazinesine sahiptir.

Günümüzde başta endüstrileşme olmak üzere teknolojide yaşanan gelişmeler el sanatlarına olan ilgiyi zayıflatmış ve süreç içinde el sanatları yok olma sınırına gelmiştir. Bir zamanlar hiçbir ticari kaygı taşımadan üretilen el sanatları alanında çalışmak isteyenlere önderlik yapabilecek sanatkârlara ve kaynaklara günümüzde ihtiyaç vardır. Birçok el sanatında bu yokluğun izleri açıkça görülmektedir. Kültür varlıklarımızın önemli bölümünü oluşturan el sanatı ürünlerimiz, bilimsel yöntemlerle korunmalı, yaşatılmalı, tanıtılmalı ve pazarlanmalıdır.

Son yıllarda yenileme adıyla yapılan çalışmalar ne yazık ki bu alandaki birçok izi yok etmiştir. Ülkemiz kültürel mirasının önemli bir belgesini oluşturan bu izler, özenle korunmalı ve restorasyon projeleri tarihsel, sosyal sorumluluğu kaldırabilecek kişi ve kurumlarca yapılmalıdır.

Bu modül ile Türk süsleme sanatlarının tarihî dönemlerinin özelliklerini inceleyeceksiniz. Türk süsleme sanatlarının korunması, geliştirilerek geleceğimize aktarılması ve geleneklerin yaşatılması konusunda katkı sağlayacaksınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Araştırma tekniklerine uygun olarak ilk Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemindeki Türk el sanatlarını inceleyebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çevrenizde el sanatı dallarından biriyle uğraşan var mı? Araştırınız.
- Çevrenizde bulunan el sanatlarının bugünkü durumlarını gözlemleyerek sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
- İslamiyet öncesi ve sonrası el sanatlarının genel özelliklerini ve önemli el sanatı eserlerini inceleyiniz.
- Çevrenizde bulunan müzeleri ve antikacıları ziyaret ediniz. İzlenimlerinizi arkadaşlarınıza anlatınız.

1. ANADOLU'DA TÜRK EL SANATLARI

1.1. Türk El Sanatlarını Besleyen Kaynaklar

El sanatları insanoğlu var olduğundan beri tabiat şartlarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak, örtünmek ve korunmak amacı ile ilk örneklerini vermiştir. Daha sonra gelişerek çevre şartlarına göre değişimler gösteren el sanatları, ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır hâle gelerek “geleneksel” vasfı kazanmıştır.

Geleneksel Türk el sanatları, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasıyla, kendi öz değerlerini birleştirerek zengin bir mozaik oluşturmuştur.

Çok zengin el sanatları potansiyeline sahip olan Türk milletinin kültür tarihi incelendiğinde, asırlar öncesinden bile yaratıcı gücünü kullanarak madenlerden, taşlardan, bitkilerden ve hayvanlardan elde edilen ham maddeleri değerlendirerek çeşitli ihtiyaç maddelerini yaptıkları görülmüştür. Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan göç yolunda karşılaştıkları kültürlerden de etkilenecek günümüze kadar uzanan zengin el sanatlarını oluşturmuştur.

1.2. Türk El Sanatları

Geleneksel Türk el sanatları; halıcılık, kilimcilik, cicim, zili, sumak, kumaş dokumacılığı, yazmacılık, çinicilik, seramik-çömlek yapımıcılığı, hat, tezhip, minyatür, mine işçiliği, işlemecilik, oya yapımıcılığı, deri işçiliği, müzik aletleri yapımıcılığı, taş işçiliği, bakırcılık, sepetçilik, semercilik, maden işçiliği, keçe yapımıcılığı, örmecilik, taş işçiliği, ahşap ve ağaç işçiliği, arabacılık vb. olarak sıralanabilir.

1.2.1. Anadolu Selçuklu Sanatı

İlk Selçuklu Dönemi, kendinden önceki ve sonraki inanç dünyasını ritüelleri ile birlikte bünyesinde barındıran bir dönem olmuştur. Fakat bu zengin kültür ve coğrafya atmosferi bir karmaşa taşımaktadır. Bu karmaşa içerisinde eser ve dönem tanımlaması yapmak oldukça zorlaşmaktadır. Bu nedenle tüm Selçuklu Dönemlerini birlikte inceleyeceğiz.

➤ Maden sanatı

Maden, bu zengin ve karmaşık dönem içinde kullanılan malzemelerden bir tanesidir. Maden ile üretilen objeler gündelik hayatta kullanılan bir obje olmasının yanı sıra zengin bir simgesel anlam da taşımaktadırlar. Genel halk kitlesinin kullandığı sade üretimler dışında sınıfsal erkin temsili olan üretimler de yapılmıştır. Dönemin tarih anlatıcılarından olan İbni Bibi, İzzeddin Keykavus'un düğününde altın ve gümüş kapların kullanıldığı anlatmaktadır. İbni Batuta ise Anadolu Beyliklerinde gümüş ve altın kaplar kullanıldığını aktarmaktadır.

Selçuklu maden sanatı denildiğinde ilk olarak zengin bir figüratif gelenekten söz edilmelidir. Bitkiler ve hayvan figürleri kullanılmış, bunun yanı sıra gerçek dünyadaki figürlerle masalsı figürlerin sergilendiği bir anlam dünyası oluşturulmuştur. Bu karşıt evrenlerin yaratık formlarının astrolojik birer simge olarak kullanıldığı kanısı bir genel kabul oluşturmaktadır.

Ayna, tarih boyunca tüm coğrafyalarda ve kültürlerde büyük sembolik anlamlar taşıyan bir malzeme olmuştur. Selçuklu aynalarının bir yüzleri cilalanmış ve parlatılmış, arka yüzleri de dökümle elde edilmiştir.

Resim 1.1: Avcı figürlü çelik ayna (Topkapı Müzesi)

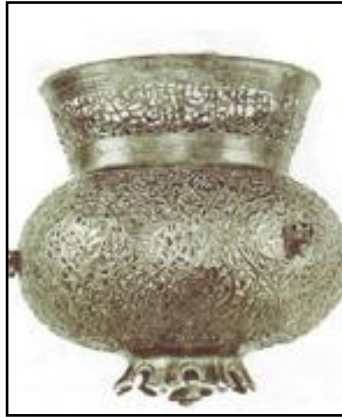
Resim 1.2: Repousse tekniği ile yapılmış bronz dirhem

Havanlar çoğunluğu Diyarbakır merkezli bir üretim kayıtlarını ortaya çıkarmaktadır. Ağır, kalın duvarlı, silindir biçiminde sekiz ya da on kenarlı olarak üretilmiştir.

Resim 1.3: Bronz havan, 12-13. yy. (M. Ürgüplü koleksiyonu)

Diğer bir obje ise üzerindeki kitabeden künyesi çıkarılabilen ender örneklerden biri olan tunç bir kandil zarfıdır ve oldukça nadir bulunan bir üretilmiştir. Tunç kandil zarfı günümüzde Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunmaktadır.

Resim 1.4: Tunç kandil zarfı (Ankara Etnografya Müzesi)

13. yy.da kullanılmaya başlanan bir başka üretim de delik işi buhurdanlardır. Bir kısmı içine ateş konularak ısıtıcı olarak da kullanılmıştır. Farklı hayvan stilizasyonlarıyla bezenmiş ve ışık, sembolize edilmiştir.

Resim 1.5: Pirinç buhurdan, 13. yy. sonu (Konya Mevlana Müzesi)

Süsleme biçimine bakılarak Selçuklulara mal edilen bir başka maden obje, Berlin Devlet Müzesi'nde sergilenen altın kemer tokasıdır. Türk-İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan bir başka maden eşya grubunu tunç davullar oluşturmaktadır. Diyarbakır'da bulunan bu davulların bu bölgede imal edildiği düşünülmektedir.

Resim 1.6: Tunç davul (Türk İslam Eserleri Müzesi)

Dökümle elde edilen kabartmalı üretimlerden olan tunç kapı tokmakları maden sanatının en ilginç örneklerindendir. Bu üretimlerin en önemlilerinden biri günümüzde Türk-İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan Cizre Ulu Camii'nin kapısına ait olan tokmaklardır.

Resim 1.7: Cizre Ulu Camii kapı tokmağı (Türk İslam Eserleri Müzesi)

➤ **Ahşap sanatı**

Türkler İslamiyetten önce Orta Asya folklorunda ağacı kutsal saymışlar, bunu sanat yapıtlarında kullanmışlardır. Kurganlarda, özellikle Pazırık'ta yapılan araştırmalar sonucu ağaç işi buluntuların yanı sıra at eğer koşumlarında kullanılmış ağaç parçaları ortaya çıkarılmıştır.

Barınma gereğinden doğan mimari, bölgelerin coğrafi koşullarına göre biçimlenmiş, çeşitlenmiştir. Buna bağlı olarak gelişen Ahşap işçiliği Anadolu'da Selçuklu döneminde gelişip kendine özgü bir niteliğe ulaşmıştır. Selçuklu ve Beylikler dönemi ağaç eserler daha çok mihrap, cami kapısı, dolap kapakları gibi mimari elemanlar olup üstün işçilik içermişlerdir.

Resim 1.8: Konya-Karaman, 13. yy. oyma tekniği ile yapılan kapı kanadı

Bugün bazı müzelerde Selçuklulardan kalma bina ve kümbetlerde kapı ve rahle (Kur'an sehpa) gibi ender bulunan parçalar, mezar sandukaları, daha 12-13. yy.da bu alanda sanat değerleri çok yüksek eserlerin yapıldığının belgeleridir.

Farklı çalışmalarla günümüze ulaşabilmiş yapılar içerisinde Divriği Ulu Camii, Aksaray Ulu Camii, Konya Alaeddin Camii, Ankara Alaeddin Camii, Ankara Arslanhane Camii ve benzer dönem yapılarındaki minber uygulamalarında yoğun ahşap işçiliği kullanılmıştır.

Ankara Arslanhane Camii, Afyon Ulu Camii, ahşabın mimaride iç mekânda ve taşıyıcı sistemde kullanıldığı örneklerdir. Bu ahşap camiler dışında Erzurum Ulu ve Konya Sahip Ata camilerinde eskiden ahşap sütunlarla taşındığı bilinmektedir. Bu geleneğin, Orta Asya'da İslamiyeti kabul eden ilk Türk boylarının namaz kıldıkları çok direkli çadırların (seyyar camiler) Türkistan'daki cami mimarisi üzerindeki etkisi olduğu, Anadolu'ya da Türklerle geldiği düşünülmektedir.

Orta Çağ Anadolu'sunda üretimde kullanılan tekniklerin en önemlisi İslam kültürü içinde doğan ve şekillenen künde-kâri tekniğidir.

Diğer bir ahşap şekillendirme yöntemi ise oyma tekniğidir. Oyma sanatı Anadolu'da özellikle 12-15. yy.lar arasında zengin ve yetkin bir kullanım alanına sahip olmuştur. Bu teknikte bitkisel, geometrik, figüratif ve kaligrafik süslemeler uygulanabilmektedir. Oyma yüzeyde farklı derinliklerde ve tekniklerde uygulanabilmiştir. ,

Anadolu ahşap sanatı uygulamalarından bir diğeri ise kakma tekniğidir. Ahşabın yüzeyine açılan yuvalara aynı forma uygun farklı bir malzemenin yerleştirilmesidir. Bu tekniğin Anadolu'da eski zamanlardan beri kullanıldığı fakat yavaş bir seyir izlediği bilinmektedir.

Tarsi olarak adlandırılan bir başka teknikte ise açılan bir yuvaya farklı birçok malzeme mozaik oluşturacak şekilde yapıştırılarak dizilmektedir. Çoğunlukla geometrik süslemeler oluşturulmuştur.

Kafes oyma ya da ajur olarak adlandırılan, birçok malzemede kullanılabilen bu uygulama Anadolu Selçuklularında çokça kullanılmıştır. Süslemenin bir bütün olarak ahşap levhaya işlenmesi ve motiflerin aralarının oyulup çıkartılmasıyla gerçekleştirilen bir tekniktir. Mevlana Müzesi'ndeki Selçuklu rahlesinde ve Divriği Ulu Camii hünkâr mahfili korkuluğunda görülmektedir.

Ahşaba yapılan müdahalelerden bir diğeri ise ahşap üzerine boyamadır. Özellikle Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi ahşap camilerinde kirişler, konsollar ve sütun başlıklarında uygulanmıştır.

Resim 1.9: Sivas-Divriği, konak tavanı

➤ **Cam sanatı**

Kendine özgü mimari üslup ve malzeme zenginliğine sahip Anadolu Selçukluları küçük sanatlarda da zengin bir üretim meydana getirmiştir. Yapılan kazı çalışmalarının yetersizliğinden ve malzemenin hassasiyetinden dolayı Anadolu Selçuklu cam sanatı hakkında oldukça kısıtlı bir bilgi edinilmiştir. Anadolu Selçuklu cam sanatı ile ilgili en aydınlatıcı veriler Beyşehir Gölü çevresinde bulunan Kubadabad Sarayı kazı çalışmalarında elde edilmiştir. Diğer bir kayıt alanı ise Adıyaman Samsat bölgesidir. Samsat ve Kubadabad kazılarında benzer örnekler tespit edilmiştir.

Anadolu Selçuklu cam üretimiyle ilgili en önemli buluntu 1966 yılındaki kazılarda bulunan bir tabaktır. Günümüzde Konya Karatay Müzesi'nde sergilenen eserin üzerinde bir kitabe bulunmaktadır.

Kubadabad Küçük Saray buluntularında ise iki adet kandil ve bir adet sürahi kayıtlara geçirilmiştir. Kırık olarak ele geçirilen bu parçalar tüme yakın olarak birleştirilebilmiştir.

Resim 1.10: Kandil-Kubadabad (Konya Karatay Müzesi)

Adıyaman ili Samsat kazılarında çoğu geniş ağızlı, gövdesi dibe doğru daralan kadeh parçaları bulunmuştur. İnce cidarlı ve yeşilimsi cam, madenle yapılmış kabartılı bordürlerle çevrelenmişlerdir. Bordürlerde kûfi ve nesih yazıyla sipariş edene veya kullanıcısına övgü ve iyi niyet dilekleri yazılmıştır.

Resim 1.11: Kabartmalı kadeh, Samsat-Adıyaman Müzesi

Samsat kazılarındaki buluntular arasındaki bir diğer grup ise balık figürlü mineli bardak parçalarıdır. Samsat'ta bulunan parçaların bir benzeri olduğu düşünülen ve balıklı bardak olarak adlandırılan eser British Museum'da sergilenmektedir.

Resim 1.12: Balık desenli kadeh, British Museum

➤ **Seramik sanatı**

Anadolu coğrafyasının bir başka kültürü olan seramik, pişmiş toprak ile başlayan serüvenini çini ve porselenle devam ettirmiştir. Seramik yaklaşık 8000 yıldır Anadolu coğrafyasında gelişen, dönüşen bir malzeme olmuştur. Anadolu Selçuklularında kullanılan seramik malzemesinin genel olarak bir dönem özelliği taşıdığı söylenebilir.

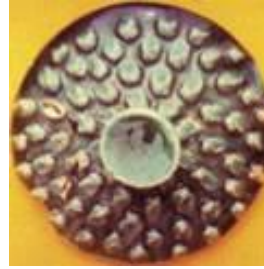
En genel anlamda **sırlı** ve **sırsız** olarak sınıflandırabileceğimiz Anadolu Selçuklu seramik malzemesine özellikle Kubadabad, Kalehisar, Alanya, Ahlat, Samsat, Harran ve Diyarbakır'da rastlamaktayız. Genelde geometrik ve bitkisel bezemeler ile figüratif kompozisyonların kullanıldığı görülmektedir. Dönem ile ilgili genel kanı bölgede bir üretimin olduğu noktasındadır. Yerleşim alanlarında ortaya çıkarılan fırınlar ve fırın malzemeleri bu görüşü kanıtlar niteliktedir. “Üretimi yapan ustaların yerli mi, yoksa dışarıdan gelen zanaatçı ya da sanatçılar mı?” olduğu sorusuna ise net bir cevap verilememektedir.

Resim 1.13: Sıraltı tekniği ile yapılmış şeffaf sırlı turkuaz kâse, Kubadabad-Büyük Saray

Sırsız seramik malzemeleri kullanım işlevlerine göre testiler, kürevi konik kaplar, küpler ve matara biçimli kaplar olarak sınıflandırılabilir. Testiler genel form özelliği olarak konik ya da silindirik boyunlu olup, ağız kısmı ince bir halka şeklinde biçimlendirilmiştir. Genelde tek kulplu olmakla beraber farklı kaide formları çokça denenmiştir. Kullanılan seramik çamuru ise genel olarak ince taneli ve sıkı görünümlüdür.

Anadolu Selçukluları sırlı seramik üretimi genellikle bölgesel bir üslup özelliği taşımaktadır. Üretim kayıtlarını ise kâse, kandil, matara, küp, testi, hokka, kupa ve az miktarda üretilmiş olan figürinler oluşturmaktadır. En yaygın üretim ise yayvan, çukur ve yarı küresel olmak üzere üç ana formda şekillenen kâselerdir.

Resim 1.14: Kabartılı firuze sırlı kâse, Kubadabad-Büyük Saray

➤ Çini sanatı

Teknik anlamda seramik malzemeyle aynı imalat sürecine sahiptir. Bu iki malzemeyi ayıran unsur ise kullanım alanlarıdır. Seramik gündelik hayatta kullanılan eşyada, çini ise mimaride kullanılmıştır. Anadolu Selçuklularında cami, medrese, saray, kervansaray ve benzeri mimari eserlerde bezeme elemanı olarak bol miktarda çini kullanılmıştır.

Resim 1.15: Kubadabad Sarayı çini buluntuları

Çeşitli oksitler kullanılarak renklendirilen çiniler dış cephede ve iç mekânda yoğun olarak kullanılmıştır. Turkuaz, mavi, toprak sarısı, siyah gibi çeşitli renkte çiniler alçı ya da Horasan harcı kullanılarak yüzeye yerleştirilmiştir. İstenilen motifler istenilen büyüklükte kesilerek yüzeyde kullanılmıştır. Selçuklu köşk ve sarayları ise yıldız, haçvari, altıgen, kare, dikdörtgen gibi geometrik çini levhalarla kaplanmıştır. Yine Anadolu Selçuklu saray ve köşk yapılarında insan, burç ve takvim hayvanları ve masalsı yaratıkların oluşturduğu zengin figüratif bir gelenek oluşturulmuştur. Çini mozaik, kubbe göbeğinde, kasnaklarda ve benzeri yapısal bölgelerde sıklıkla kullanılmıştır. Konya vilayeti siyasi olduğu kadar sanatsal üretimin de merkezi olmuştur.

Anadolu Selçuklu çini sanatının en önemli yeniliği olarak mozaik çini mihrapları söylenilebilir. Mihraplar mor, lacivert ve firuze çini parçalarla geometrik ve bitkisel desenlerle beraber **neshî** ve **kûfi** yazılarla süslenmiştir. Çini mihraplar hemen tüm Selçuklu ibadethanelerinde kullanılmıştır. Konya Alaeddin Camii, Akşehir Ulu Camii, Konya Sırçalı Mescit çini mozaik mihrap geleneğinin kullanıldığı yapılara örnek verilebilir.

Resim 1.16: Konya Alaeddin Camii mihrabı detayı

Diğer bir çini uygulama tekniği ise kabartmalı çinilerdir. Çok fazla kullanılmamış olmakla beraber genelde kitabelerde ve yazılarda kullanılmıştır. Çamur henüz şekillendirilme kıvamındayken yüzey kabartmalar oluşacak şekilde biçimlendirilir ve fırınlanır. Pişirim sonrası sırlanan çini tekrar sır pişirimine tabi tutulur. I. İzzeddin Keykavus Türbesi cephesinde ve II. Kılıçaslan Türbesi lahdinde bu uygulamalar görülmektedir.

13. yy. çini üretiminin yoğun kullanıldığı diğer birkaç yapı olarak Konya Sahip Ata ve Sivas Gök Medrese örnek verilebilir.

Resim 1.17: Konya Sahip Ata Camii mihrabı detay

➤ **Taş işçiliği**

Resim 1.18: Konya İnce Minareli Medrese taç kapı orta bölüm yazı kuşağı

Selçuklular mimari oluşumlarında zengin bir malzeme çeşitliliği oluşturmuşlardır. Taş, mimari düzenlemede en önemli malzeme olmuştur. Surlardan, iç mekâna ve mezar taşlarına kadar Anadolu Selçuklu yaşam alanlarının her yerinde taş malzemeye rastlamaktayız. Tuğla malzemeye göre taş kaplı yüzeylerde daha serbest bir çalışma alanı yaratılmıştır. Malzeme yekpare olarak oyularak şekillendirilebilmektedir. Kullanılan taş malzeme olarak kalkerli taş kullanılmıştır. Çeşitli renkler ve tonlar kullanılan taş malzemeler anıtsal bir ifadenin verilmesinde tercih edilmiş, bazı yapılarda ise mermer ile takviyeler yapılmıştır.

İlk bakışın yarattığı etkinin farkındalığıyla cephe mimarisi çok önemsenmiştir. Dış cephede kullanılan taş malzeme ile heykelimsi yapılar ve anıt cepheler oluşmuştur. Bu kurgulanış içinde ise taç kapı uygulaması tüm ihtişamı kendinde toplayabilmiştir.

Resim 1.19: Erzurum Çifte Minareli Medrese taç kapı

Taş kapılarda bulunan geometrik düzen birbirine geçme tarzında örülen düğümler ve şeritler hâlinindedir. Bu düğümler etrafını sarmaladıkları kemerin tepe kısmında birbirlerine bir ilmikle bağlanır. Kapalı geometrik şekiller, yıldız sistemleri olarak adlandırılan kurgu, sekizgenler sonsuzluk anlayışının ve döngüsellüğün bir ifadesi olmuştur.

Yüksek kabartma olarak işlenen figürler yalnız taş kapılarda değil eyvanlarda, kenar üçgenlerinde, kemer taşlarında ve mukarnaslı nişlerin üzerinde kullanılmıştır.

Diğer bir figüratif uygulama elemanı ise çörtenlerdir (yağmur sularının birikerek aşağıya aktığı oluk). Çoğunlukla aslan başı şeklinde yapılmışlar ve güneş, aydınlık, kuvvet, iktidar gibi anlamlar taşımışlardır. Heykel kurgusu dışında oldukça stilize işlenmiş fazla detay kullanılmamıştır. Divriği kale burcunda ve Diyarbakır Ulu Cami’de de bu uygulamalardan örnekler görülmektedir.

Süsleme unsurlarından bir diğeri olan yazı ise 13. yy.dan sonra bitkisel ve geometrik bezeme örgüsüne dâhil olmuştur. Yüzey kurgusunda oldukça önemli bir temsil üstlenen yazı bitkisel motiflerle bir bütünlük oluşturmuştur. Yazı şeritleri yüzeyi sarmalamış ve kendine has bir kurgu sağlamıştır.

Anadolu Selçuklu taş işçiliğinde mihraplar da oldukça önemlidir. Taş mihraplar daha çok camii ve mescitlerde kullanılmıştır. İlk uygulamalardaki alçak kabartma daha sonraları yüksek kabartmalı ve hacimli örneklerle evrilmiştir. Geometrik ve bitkisel süslemeler yoğun kullanılmış kenar bordürlerinde ve köşelik tablasında ise Kur’an’dan ayetler işlenmiştir.

Mimari haricinde taş işçiliğinin yoğun olarak kullanıldığı diğer bir uygulama alanı ise mezar taşlarıdır. Mezar taşlarının bir kısmı üzerinde av sahneleri sergilenmiştir. Selçuklular için bir tören, şölen ve cesaret ifadesi olan avlanma çeşitli mezar taşlarında sembolize edilmiştir. Bu örneklerle Konya İnce Minareli ve Akşehir Taş Medrese müzelerinde rastlanmaktadır.

Resim 1.20: Adıyaman-Samsat, mezar taşı

➤ Alçı sanatı

Anadolu Selçuklu mimarisinde kullanılan bezeme tekniklerinden bir diğeri ise alçı süslemesidir. Alçı hem kolay şekillenebilen hem de kolay deforme olabilen bir malzemedir. Bu özelliğinden dolayı alçı yalnız iç mekânlarda kullanılmıştır.

Genelde dekoratif amaçlarla kullanılan malzemeyle ilgili özellikle Kubadabad Sarayı kazılarında yoğun buluntu ele geçirilmiştir. Kubadabad Sarayı kazı buluntuları içerisinde yer alan geometrik geçmelerle ve kuyruklu tavus kuşları ile bezenmiş alçı duvar rafı önemli bir üretilmiştir. Bu sarayda uygulanmış çok miktarda alçı işçiliğinin bir diğeri buluntu örneği ise atlı bir av sahnesinin işlendiği alçı panodur. Süslemede belirli bir motif programının kullanıldığı söylenilebilir. Tavus kuşu ya da avlanma sahnesi Orta Çağ Anadolu sembolizminin sıklıkla kullanılan motifleridir.

Resim 1.21: Kubadabad Sarayı alçı buluntuları

Bulunduğu yapılarda duvarları, tonozları, kemerleri ve mihrapları süsleyen bu malzeme diğeri Selçuklu saray yapılarında da bulunmaktadır. Konya Alaeddin Köşkü ve Felekabad Köşkü kazılarında bu bilgiyi kanıtlayan buluntular ortaya çıkarılmıştır.

Resim 1.22: Harpi figürü Türk İslam Eserleri Müzesi

Alçı süsleme mihrap dışında duvarların yüzeylerini kaplamak amacıyla da kullanılmıştır. Emevilerden Selçuklulara pek çok İslam yapısında görülen bu uygulama Anadolu Selçuklu yapı kayıtları içerisinde değerlendirilen Malatya Ulu Camii'nde görülmektedir. Malatya Ulu Camii'nde zengin alçı duvar kaplamalarının bulunduğu bilinmektedir. Yine Konya Zenburi Mescidi mihrap duvarı boyunca alçı kalıntıları mevcuttur.

1.3. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Türk-Osmanlı Sanat ve mimarisi, en ince detayları içeren, güzelliğini bu detaylardan alarak, insan ruhunu inceltip derinleştirmeye ve nefsi terbiye ve teskin etmeye yöneliktir.

Hayatın her anında huzur hâkim olan bu toplumda çok destek görmüş, özellikle Saray tarafından maddi manevi her anlamda teşvik edilmiştir. O kadar ki; sanatçının fırçasının ayarı bozulmasın diye hattat ve müzehhiplerin (ezilmiş toz altınla birlikte sulu guvaj boya ile tezhip yapan sanatçı) çarşı ve pazar ihtiyaçları bile görevliler tarafından giderilmiştir. Bu kadar önem verilen bir toplumda gelişen bu sanatlar da en parlak dönemlerini hüküm sürmüş ve batılı sanatçıların hayranlıkla izlediği en büyük sanatçılar yetişmiştir. “Sanatın ulaşabileceği en doruk nokta hat eserleridir” sözü de dünyaca ünlü ressam Picasso'ya aittir. Bir imparatorluk sentezi olan, Osmanlı ruhunu yansıtan, natüralist ağırlıklı eserler verilmiştir. Osmanlı imparatorluğunun yükselme ve duraklama dönemlerinde saraya bağlı sanatçı sayısı da değişmiş ve özellikle son dönemlerinde oldukça azalmıştır. Örneğin 16. yüzyılda, imparatorluğun en güçlü olduğu dönemde, sanatçı sayısı fazla iken, 18. yüzyıl ortalarında zergeran olarak sarayda sadece yedi kişinin çalıştığı kaynaklarda belirtilmektedir. 19. yüzyılda ise bu sayı gittikçe azalmıştır.

Osmanlı devletinin refah dönemlerinde, kullanılmayan hazine eşyalarının satıldığı sıkıntılı zamanlarda ise para basılmak üzere daha çok gümüş eşyaların darphaneye gönderildiği yine kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır. Ancak mukaddes emanetlerle ilgili eşyalara ise dokunulmayıp bunların sadece tamir ve ilavelerle korunmasına çalışılmıştır. Saraya ait takı ve değerli eşyaların bazen tozlandığı ya da rutubetten zarar gördüğü ve işe yaramadığı gerekçesiyle fiyatları belirlenerek dışarı satıldığı da olmuştur

Geleneksel Türk Osmanlı el sanatları denilince akla, ebru, hüsn-ü hat, tezhib, minyatür, çini, cam üfleme sanatı vs. Osmanlı'dan günümüze miras kalmış ince işçilik ürünü eserler gelmektedir.

➤ **Hat (hüsn-ü hat, güzel yazı)**

Genellikle Selçuklu ve Osmanlı döneminde meslek hâline gelmiştir. Besmele, hadis, ayet ve Kur'an yazıları gibi en çok işlenen konulardır. Bunlar dikdörtgen levha, dairesel levha, tuğra, armudi şekli ve simetrik olarak yoğunluk kazanırken düz yazı olarak da görünür.

➤ **Kavukluk**

Makam ve unvan sahibi kişilerin özelliklerini belirten, genel olarak kaşe kumaş ve keçeden yapılan fes üzerine kumaşların sarılması ile oluşan, başa giyilen bu günün

şapkasının eski adı kavuktur. Selçuklu ve Osmanlı döneminde kullanılmıştır. Kullanılmadığı zamanlar kavukluk adı verilen özel yerlerde muhafaza edilirler. Kavukluklar dekoratif amaçlı olarak da kullanılmaktadır. Kullanılan desenler; Rumi, Rumi + Hatai, geçme ve barok desenlerdir.

➤ **Devlet arması**

Güneş, ortasında hilal ve hilalin üzerinde padişah tuğrası (imza) mızraklar, tığteberler, tabanca, top, kılıç, adaleti temsil eder, terazi ve kanun kitapları (mecelle), bereket boynuzu, kalkan (üzerinde yazı olabilir), borazan, kalkanın üzerinde saltanatın ifadesi kavuk, alta Osmanlı'da kullanılan çeşitli madalyalar bulunan bir devlet armasıdır.

➤ **Paravan**

Geleneksel orta oyununda mekân olarak ev ve bürolarda alanı ikiye ayırmak için evlerde arkası giyim mekânı olarak kullanılır. Saraylarda haremlik ve selamlığı ayırmak için de kullanılmıştır. Dekoratif amaçlı kullanıldığı için geleneksel motiflerle süslenmiştir. Kullanılan desenler; Selçuklu geçmesi, geçme + Rumi, tamamı Rumili olarak taçlı ve taşsız oluşturulur.

➤ **Sehpa, masa ve koltuk**

Bir takımın parçalarıdır. Düz kesim ve barok kesim olarak ikiye ayrılır. İstenilen desen işlenebilir.

➤ **Lambalık**

Petrol lambalarının konulduğu yer. Kavukluğun küçüğü şeklinde oluşturulmuştur.

➤ **Rahle**

Önceleri kitap okumak ve yazı yazmak için düşünülmüş hareketli ve sabit masalardır. Şimdi sadece Kur'an-ı Kerim'i okumak ve dekor amaçlı kullanılır.

➤ **Tavan göbeği**

Genelde binaların salon ve oturma alanlarının tavanlarında dekoratif amaçlı olarak ve güncel olarak da ışık hüzmeleri elde etmek için arkasına ışık verilerek kullanılır. Çakma tavan, oyma ve sarkma olarak uygulanabilir. Geleneksel motifler kullanılır.

➤ **Beşik**

Hâlen köylerde kullanılan salıncağın eski ismidir. Yörelere göre şekli değişebilir. Şehirlerde dekoratif amaçlı ve gazetelik olarak kullanılır.

➤ **Çerçeve**

Başlıklı (taçlı) ve başlıksız olarak iki tiptir. Bunlar oymalı ve frezeli olarak tekrar ikiye ayrılır. Her tür desen işlenebilir. Çerçeve içine ayna veya resim konulabilir. Taç ve geniş yüzeylere geleneksel desenler dekopaj ve oyma tekniği ile işlenebilir.

➤ **Niş**

Eski kalın taş duvarlı evlerde bazı günlük kullanılacak eşyaları koymak için açılmış dekoratif girintilerdir. Ahşap evlerde de yine ahşap oyularak dolap görevi görecek şekilde ön kısmı açık olarak sabit ve hareketli olarak yapılmış dekoratif girintilerdir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Çevrenizdeki tarihî eserleri inceleyiniz.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Çevrenizde bulunan müzeleri, antikacıları ve imkânınız ölçüsünde köyleri ziyaret ederek, tarihî eserlerin (objelerin) bu günkü durumlarını fotoğraflayınız. ➤ Yetkililerle röportaj yapınız.	➤ Geziye giderken uygun kıyafetle gidiniz. Yanınızda şapka, gözlük, fotoğraf makinesi, bloknot, kalem vs. bulundurunuz. ➤ Çektiğiniz fotoğraflar ve edindiğiniz bilgilerle bir dosya hazırlayınız veya Power Point sunumu hazırlayarak sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
➤ Yakınıınızda antikacılık ile uğraşan biri varsa onunla ayrıntılı bir röportaj yapınız.	➤ Önceden sorularınızı hazırlayınız.
➤ Türk süsleme sanatları ve teknikleri ile ilgili bilgi toplayınız. Anadolu’da hangi yörede hangi eserlerin yaygın olduğunu araştırınız.	➤ Çektiğiniz fotoğraflar ve edindiğiniz bilgilerle bir dosya hazırlayınız veya Power Point sunumu hazırlayarak sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. insanoğlu var olduğundan beri tabiat şartlarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır.
2. Geleneksel Türk el sanatları, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasıyla, kendi öz değerlerini birleştirerek zengin bir oluşturmuştur.
3. Selçuklu sanatı dendiğinde ilk olarak zengin bir figüratif gelenekten söz edilmelidir.
4., tarih boyunca tüm coğrafyalarda ve kültürlerde büyük sembolik anlamlar taşıyan bir malzeme olmuştur.
5. bir kısmı içine ateş konularak ısıtıcı olarak da kullanılan araçlardır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Uygun ortam sağlandığında, araştırma tekniklerine uygun olarak Geleneksel Türk süsleme sanatlarını inceleyebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Geleneksel Türk süsleme sanatlarını araştırınız.
- Bulduğunuz bilgileri, resimleri ve örnekleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. ANADOLU'DA TÜRK SÜSLEME SANATLARI

2.1. Türk El Sanatları

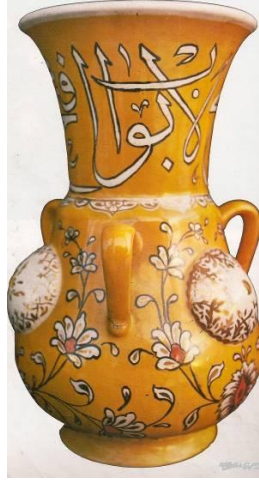
El sanatları, ulusların kültürel kimliklerinin en canlı ve anlamlı belgeleridir. Ham maddesi, deseni ve üretim tekniği, üretenin katkısıyla, ait olduğu yörenin karakteristiğini taşımasıyla değer kazanır.

Özenle, alın teri ve el emeğiyle oluşturulan eserler ustaların duygu, düşünce ve ruhuyla bütünleşmektedir. El sanatı sözle ifade edilenden daha zengin bir anlam yüküyle doludur.

2.1.1. Seramik

Yüksek ısıda pişirilmiş toprak, fayans ve porselen yapma işidir.

İlk kaynaklarını Anadolu dışındaki Türk seramiğinden alan Anadolu seramik sanatı, Osmanlılar devrinde tamamen kendine özgü bir gelişme göstermiş, çok aranan ve ihraç edilen eserler vererek ilgi görmüştür. Hokka, kâse, ibrik, sürahi, kadeh, kupa, gülabdan, kandil, buhurdanlık, süs yumurtaları, tütsü kabı ve tabaklar, sert beyaz hamur ve sıraltı tekniği ile yapılmıştır. Sadece renk ve desen bakımından değil, form bakımından da Kütahya seramiklerinin zarafeti etkileyicidir. Fırça darbeleriyle mavi, kırmızı, şarap rengi, sarı, yeşil, eflatun, lacivert renklerle küçük realist çiçekler, stilize yapraklar, damlalar, sarmaşıklar, kuşlar, balıklar ile süslemiştir.

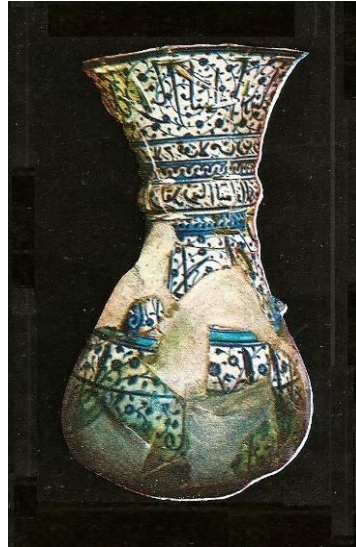

Resim 2.1: Çinili seramik vazo

2.1.2. Porselen

Porselen, ilk olarak Çinliler tarafından bulunmuştur ve yüzyıllardan beri de bir “saray sanatı” olarak yaşatılmış ve sürdürülmüştür.

Porselen kelimesinin “deniz kabukları” ya da “incinin yaratıcısı” gibi bir anlam taşıdığı bilinir. Ayrıca “porselen” kelimesinin “porcellena”dan geldiği de öne sürülmektedir. Teknik açıdan çok eskilerden beri Çin’de bu iş için “Çin hamuru (kaolen)” ve “Çin taşı (petuntse)” ile hazırlanan hamuru yüksek ısıda pişirerek “sert, ince ve ışık geçirgen” özelliklerde porselen elde edilmektedir.

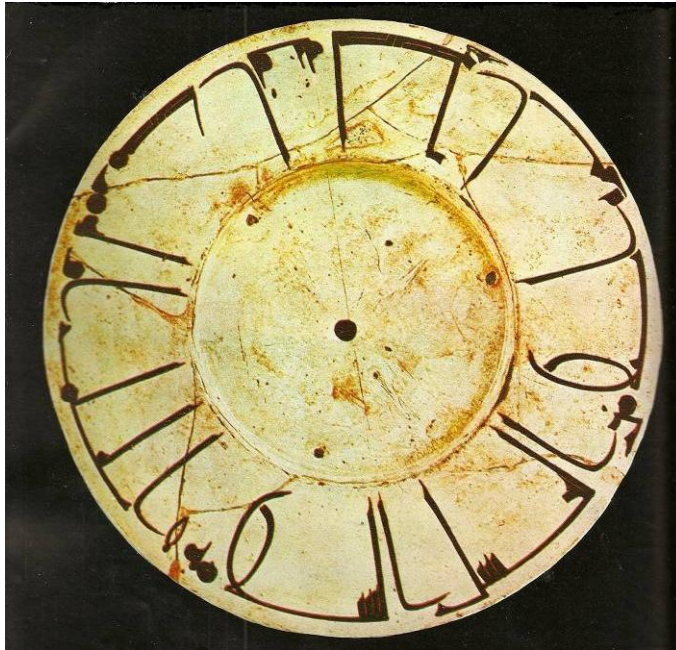
Resim 2.2: Çinili porselen vazo 16. yy. İznik-Topkapı Sarayı

Resim 2.3: Çinili porselen tabaklar 16. yy. İznik-Topkapı Sarayı

2.1.3. Çini ve Keramik Sanatı

Duvarları ve eşyaları süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı, süslü, pişmiş balçık levha veya fayans yapma işidir.

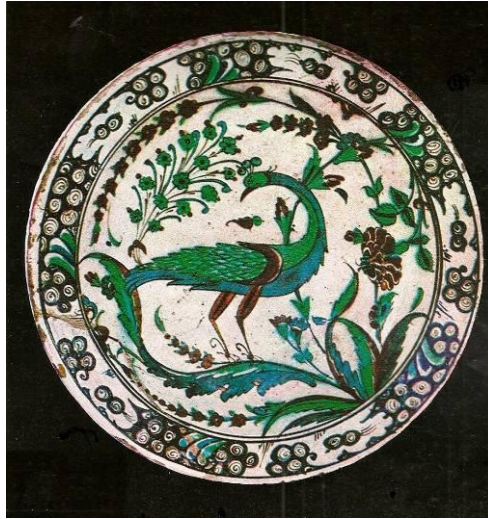

Resim 2.4: Hat yazılı keramik tabak 10. yy. Semerkant (Louvre Müzesi)

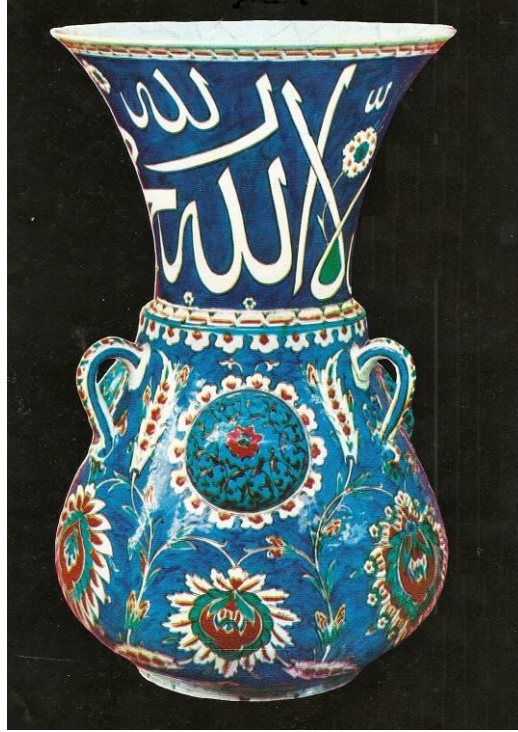
Orta Asya’da gelişen keramik sanatının bir kolu olan çinicilik, Selçuklularla Anadolu’ya girmiştir. Mimari süslemede çininin yeri çok yaygındır. Cami, medrese, türbe ve sarayları süslemede kullanılmıştır. İlk Osmanlı devri çinileri Selçuklu devri geleneğini devam ettirmektedir. Sarı ve yeşil renkler farklı olarak kullanılmıştır. Motifler, figürlü geometrik yazı ve nebati süslemelerdir. Bizanslılar zamanında bir keramik merkezi olan İznik, Osmanlı İmparatorluğu’nun da en önemli çini merkezi olarak 14. yüzyıldan, 18. yüzyıla kadar üstünlüğünü korumuştur.

18. yüzyılda İznik’teki çinicilik sanatı tamamiyle kaybolmuştur. Hâlen çini merkezi Kütahya’dır. Burada daha ziyade eski renkler ve desenler taklit edilerek yapılmaktadır. Kütahya, Osmanlı-Türk çini ve keramik sanatının en önemli iki merkezinden biridir. Çini ve keramikte temelde benzer gereç ve teknik kullanılır. Çini genellikle mimariye bağlı yapılarda kullanılmakta, günlük hayatta kullanılan kaplara ise keramik denmektedir.

En güzel örneklerini 18. yüzyılda veren Kütahya çinileri, bu yüzyıl sonunda gerilemeye başlamış, 19. ve 20. yüzyılda eski İznik çinileri motiflerinin taklitlerine dönmüş, günümüzde ise yeni motifler ve Selçuklu motifleri stilize edilerek kullanılmaya başlanmıştır.

Resim 2.5: Çinili tabak 16. yy. İznik-Topkapı Sarayı

Resim 2.6: Çinili cami kandili 16. yy. İznik- Topkapı Sarayı

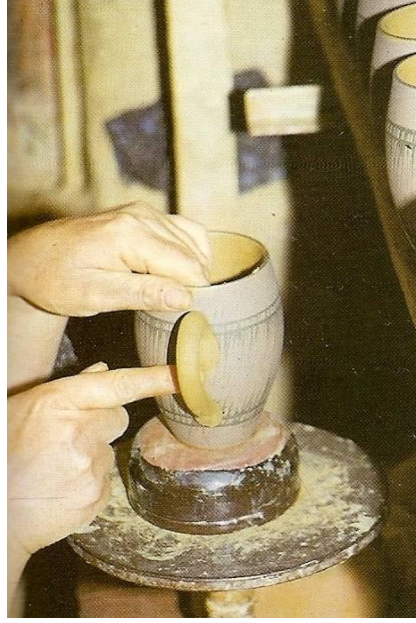
2.1.4. Çömlekçilik

Toprak işlerinde çömlekler, seramik ve çinilerimizin çok önemli bir yeri vardır. Çözülmüş çamurdan yapılmış toprak tencerelere çömlek denir.

Çömlekçilik Anadolu'da çok eskiden beri yapılagelmiş el sanatlarından biridir. Çamur kolaylıkla elde edilen ham maddelerin en eski ve yararlı olanıdır. Çamur daha yumuşakken kırılmadan biçimlendirilebilir. Yumuşak ve yoğrulabilir hâlde bulunan toprağa çeşitli teknikler uygulanarak değişik biçimler verilebilir. Özlü çamurdan elle veya çömlekçi çarkından geçirilerek çeşitli ölçülerdeki kalıplara dökülüp biçimlendirilen ve fırında pişirilerek sırlanan veya sırlanmadan yapılan toprak çanak, çömlek, testi, vazo, küp vb. yapma sanatıdır.

Çömlekçilikte çeşit ve biçim, yapılış yöntemi ile kullanılan ham maddeye bağlıdır. Çömlekleri elle biçimlendirirken yuvarlak bir taş veya kırık bir çömlek parçası üzerinde döndürmek, eskiden bir torna işlevi görürken, bilinen çömlekçi tornası, torna tablasının bir mil üzerine tespit edilip döndürülmesi sonunda kullanılmaya başlanılmıştır.

Günümüzde fonksiyonel yapısı kaybolmaya başlayan, ancak yeni kullanım alanlarında değerlendirilen çömlekçilik sanatı birkaç yöremizde az sayıda ustayla devam etmektedir.

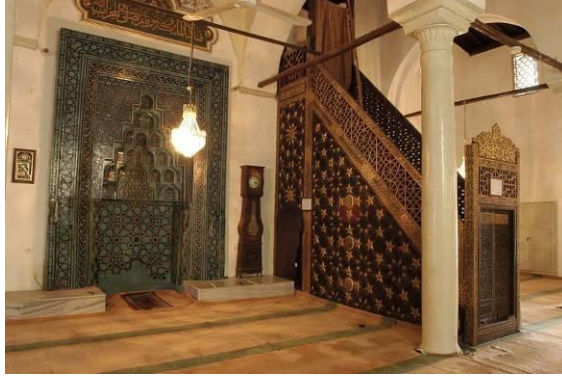
Resim 2.7: Bilecik-Pazaryeri, bardağa kulp tamlı işlemi

2.1.5. Ahşap ve Ağaç İşleri

Geçmişten günümüze sürüp gelen maddi kültür ürünleri arasında yer alan ağaç işçiliğinin geleneksel el sanatlarımız arasında önemli bir yeri vardır.

Dini mimaride; mihrap, minber, kapı, mezar sandukalarında ve kümbetlerde, sivil mimaride; Türk evlerinin, saray ve köşklerinin kapı, pencere kanatlarının süslenmesinde ve tavan işlemlerinde, kullanım eşyası olarak; sehpa çekmece, Kur'an-ı Kerim muhafazası, sandık, yazı takımları, tavla, tespih, takunya, vazo, kalemler, ağızlık, pipo, beşik, rahle, kaşıklık, süs kaşıkları, yayık, külek, sofr altlığı, elek, kasnak, baston, asa, yazma baskı kalıpları, dokuma tezgâhları, iğ, öreke, çıkırık, kirman, at arabası, ağaç işleme örneklerimizdendir.

Yontma, oyma, kakma, künde-kârî, kaplama, kafes, kaplama, silme, torna, mozaik-sedef kakma, yakma, boya, nakış, cila, lak, yaldızlama teknikleri ile yapılmakta ve süslenmektedir.

Resim 2.8: Ahşap oymalı minber

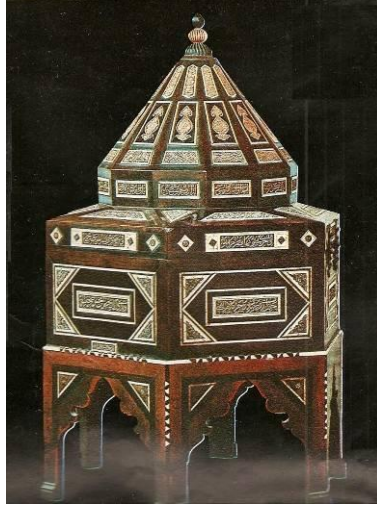
Resim 2.9: Künkari tekniğinde işlenmiş bir mihrap

2.1.6. Sedef Kakma

Abanoz, sedir, gül ağacı, çam gibi ağaçlardan yapılmış eşyalar üzerine açılan yuvalara, gümüş, sedef gibi süs maddelerinin yerleştirilmesi işidir.

Resim 2.10: Sultan 4. Mehmet'in saltanat kayığı

Resim 2.11: Sultan 2. Beyazıt'a ait fildişi-ceviz kakma Kur'an mahfazası

Resim 2.12: Sedef kakmalı ahşap künde-kârî tavan

2.1.7. Baston ve Asa

Türk el sanatları arasında ağaç işlemeciliği ve oymacılığı önemli bir yer tutar. Baston ve asalar ağaç işlemeciliğinin en güzel örneklerindendir.

Baston, yürürken dayanıp kuvvet almak için genellikle erkekler, bazen de kadınlar tarafından taşınan özel olarak yapılmış sopalardır. Bastonlar sadece yaşlı insanların zorunlu olarak kullandığı bir araç değildir. Aynı zamanda giyimi tamamlayan bir aksesuardır. Günümüzde ev ve bürolarda dekoratif eşya olarak da değerlendirilmektedir.

Ülkemizde Zonguldak-Devrek, İstanbul-Beykoz, Bitlis-Ahlat, Gaziantep, Bursa, Ordu gibi illerde yapımı hâlen devam eden, ham maddesine göre değer kazanan baston ve asaların kullanımı yüzyıllar boyunca sürmüş, 19. yüzyılda yaygınlaşmıştır.

Bastonlar, değnek kısmının şekline göre, düz, burmalı, yarı oyma-yarı burma ve oymalı olarak adlandırılırlar. Sap kısmının şekline göre ise, kartal başı, yılan başı, at başı vb. isimler almaktadır.

Resim 2.13: Gümüş, telkâri saplı asa

Resim 2.14: Oyma asa

2.1.8. Halk Çalgıları

Türkler tarih boyunca yayıldıkları alan içinde birbirinden değişik biçimde ve adlarda birçok çalgı kullanmışlardır. Bugün kullanılan bazıları yerel ezgileri çalabilmeye elverişli olup, bazıları da gelişim göstererek disiplinli halk çalgıları topluluğunda çalınabilecek niteliğe ulaşmışlardır.

Resim 2.15: Kabak kemane ve hegit

Resim 2.16: Nefesli çalgılar

2.1.9. Kalem İşleri

Bir mimari eserde cami, türbe, mescit, saray, kasır, köşk, yalı v.b. gibi yapıların kubbelerini, tavanlarını ve iç duvarlarını sıva, ahşap, bez, taş, deri gibi elemanlar üzerine renkli boyalar, kabartma ve bazen de altın varak kullanılarak ince uzun kıllı kalem tabir edilen fırçalarla yapılan süsleme sanatına denir. Bu tezyinatı yapan kişiye de kalemkâr denir. Beş grupta değerlendirilebilir. Bunlar;

Resim 2.17: Kalem işi tavan

2.1.10. Metal İşleri

Ham maddesi metal olan geleneksel sanatları, kullanılan madene, kullanım alanına, tekniklerine vb. sınıflandırmak mümkündür. Roma, Bizans dönemlerinde Anadolu'nun gelişmiş maden sanatı atölyelerinin bulunduğu bilinmektedir.

Gaziantep, Kahramanmaraş, Mardin, Diyarbakır, Siirt, Malatya, Elazığ, Erzurum, Trabzon, Giresun, Ordu, Sivas, Tokat, Çorum, Amasya, Kayseri, Çankırı, Kastamonu, Konya, Burdur, Denizli, Afyon, Kütahya, Balıkesir, Bursa, İstanbul, Edirne Osmanlı döneminde maden atölyeleri bulunan günümüzde de bakırcılık merkezleri olan illerdir. Maden işçiliğinde dövme, telkâri, kazıma (kalemkâr), çekiç işi, kakma, küftgâni, savatlama, ajur kesme gibi teknikler kullanılmaktadır. Hâlen en çok yapılanları, dövme ve dökümdür.

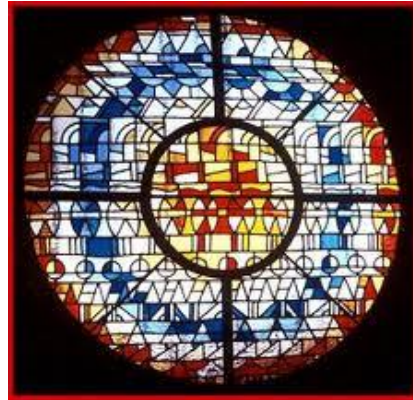
Resim 2.18: Dövülerek işlenmiş bakırlar

2.1.11. Cam İşleri ve Değerli Taş İşçiliği

➤ Cam işleri

Soda ve potas katılmış silisli kumdan, ateşte eritilerek çeşitli eşyalar yapılmasıdır.

- **Cam süsleme (vitray):** Pencereleeri süslemek amacıyla ağaç, alçı ve kurşun çerçeveler ve bölümler arasına renkli camların yerleştirilmesidir. Anadolu uygarlıklarından elde edilen cam işçiliğinin en seçkin örnekleri günümüzde “cam”ın tarihî gelişimi konusuna ışık tutmaktadır. Çeşitli model ve formlarda vitray, Selçuklular döneminde geliştirilmiştir. Günümüzde camın üzeri boyanarak taklit vitray da yapılmaktadır.

Resim 2.19: Cam vitray

- **Çeşm-i bülbul:** Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul'un fethiyle camcılığın merkezi bu kent olmuştur. Cam üfleme sanatı olarak da bilinen bu teknik, çeşm-i bülbul, Beykoz işi gibi çok zarif eserlerle bu dönemden günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Resim 2.20: Çeşm-i bülbul

- **Göz boncuğu:** Anadolu'da camın ilk kez gözboncuğu olarak üretimi İzmir-Görece köyündeki ustalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Anadolu'nun her tarafında temelinde nazar inancı olan cam boncukları görmek mümkündür. Nazarlık yoluyla canlı veya nesneye yönelen bakışların dikkatinin başka bir nesneye yöneleceğine inanılır. Bu nedenle nazar boncuğundan yapılan nazarlıklar canlının veya nesnenin görünen bir yerine takılır.

Resim 2.21: Göz (nazar) boncukları

➤ **Değerli taş işçiliği**

Değerli ve yarı değerli taşların işlenerek takı yapımında kullanılmasıdır.

Resim 2.22: Zümrüt ve pırlantalı yüzük

2.1.12. Taş İşleri

Çeşitli özellikteki taşların farklı yöntemlerle şekillendirilmesi işidir.

Oyma, kabartma, kazma (profito) gibi teknikler uygulanmıştır. Kullanılan süsleme öğeleri, geometrik örgü ve geçmeler, bitkisel motifler (palmetler) ile yazı ve figürleridir. Alçak ve yüksek kabartma hayvan figürleri azdır. İnsan figürlerine ise Selçuklu Dönemi eserlerinde rastlanmaktadır.

Taş yalnızca yapının kuruluşunda kullanılmamakta, iç ve dış dekorasyonda da ana malzemeyi teşkil etmektedir. Taş işçiliğinin mimari dışında en çok kullanım alanı mezar taşlarıdır.

Resim 2.23: Niğde, Akmedrese taç kapı: Giresun-Eynesil, Yeni Camii avlusunda şadırvan

Resim 2.24: Kayseri-Erkilet, mezar taşı

Türkler mimaride kullandıkları tuğlalarla duvar örerken de değişik şekiller işlemişlerdir. Bu süsleme açık ve koyu renk tuğlaların geometrik şekillerde yerleştirilmesi ile yapılır. Cami, türbe ve kale gibi yapıların dış duvar örgülerinde güzel örnekleri görülür.

Mimari süslemenin yanı sıra, artık çok kısıtlı da olsa, büyük değirmen taşları, el değirmenleri ve “pileki” taşları üretilmektedir. El değirmenleri buğday ve mısır yarması öğütmekte hâlen kullanılmaktadır. “pileki” ise eski evlerde üzerinde ateş yanan ve yanan ateşin ısıtmasıyla oluşan ısı ile ekmek pişirmeye yarayan yuvarlak şekilli taş bir teknedir.

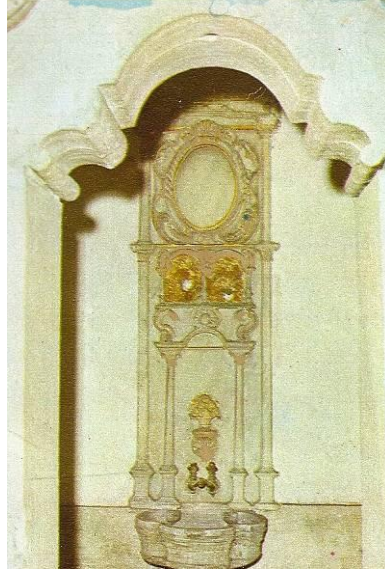
Resim 2.25: Değirmen taşı

Resim 2.26: Pileki taşı (taş tepsi)

2.1.13. Mermer

Geleneksel mimaride dış cephe ve iç mekân süslemesinde mermer işçiliği de önemli bir yer tutmaktadır. Türk sanatında geniş bir alanı içine alan dekoratif mermer; başlangıcından bu yana devirlerin üslubuna uygun olarak bazı değişmeler göstermekle birlikte, aksamayan ustaca inceliğini ve yüksek kalitesini daima korumuştur.

Resim 2.27: Harem dairesi, hünkâr hamamından kurna

Resim 2.28: Düzce Merkez Büyük Cami minberi

2.1.14. Deri İşleri

Hayvanlar kesilip derisi yüzüldükten sonra ham deri bazı işlemlerden geçirilerek kullanılabilir (mamul deri) hâle getirilir. Ham maddesi deri olan el sanatları, işlenmiş deriden çeşitli eşyalar yapılmasıdır.

Büyük ve küçükbaş hayvan, ceylan, yılan, kertenkele, timsah, bazı deniz hayvanlarının derileri fantezi giyimde ve dekorasyonda kullanılır. Deriden yapılan giyim eşyaları; dayanıklı, gösterişli, doğal, nemi ve ısıyı geçirmeme özelliklerinden dolayı tercih edilir.

Resim 2.29: Deri çanta ve ayakkabı

“Kösele” denilen kalın deri ve normal ince deri ile hayvan koşum takımları kemer, silah kılıfı mermi kılıfı çanta gibi avcı gereçlerinin yapıldığı sanata Saraçlık bu işle uğraşanlara da saraç denilmektedir.

Resim 2.30: Deri eğer yapımı

2.1.15. Mine İşçiliği

Mine, metal bir yüzeyin sert ve parlak bir cam katmanla kaplanmasıyla elde edilen bir bezeme biçimidir. Mine yapmak için çok sıcak bir fırında özel bir ısıtma işlemi uygulanarak metal ile cam kaynaştırılır.

Günümüzde bu tür mine işi artık çok ender yapılmaktadır. Kulüp ve okul rozetlerinde, nişanlarda, yüzük, küpe, kolye, saç fırçası ve el aynalarının arka yüzlerinde mine kullanılmaktadır.

Mine işinde kullanılan cam tozu, çeşitli kimyasal maddelerin, istenen rengi verecek metal oksitleriyle karıştırılıp ısıtılmasıyla elde edilir. Bu karışım soğuduktan sonra dövülerek

toz hâline getirilir. Değişik oranda katkı maddeleri kullanılarak saydam, yarı saydam ya da mat mine yapılabilir. Bezenecik olan metal yüzeye hazırlanan mine tozu sürülür ve fırınlanır. Sıcak fırında mine eriyerek metal yüzeye kaynaşır ve camı bir görünüm alır. Mine işinde kullanılan metaller altın, gümüş ve bakırdır. Altın ve gümüş üzerine saydam mine kaplanarak değerli metalin parıltısının minenin altından görülmesi sağlanır; bakır üzerine ise saydam olmayan mine kaplanır.

Resim 2.31: Mineli cep saati mahfazası

Resim 2.32: Mineli ve taşlı yüzük

Resim 2.33: Mineli kolye

2.1.16. Hat Sanatı ve El Yazmaları

Arapçada çizgi ya da bir satır yazı anlamına gelen hat sözcüğü, bugün Arap harfleriyle yazılmış güzel el yazısı karşılığı olarak kullanılmaktadır. Hat; güzel yazı sanatı olup yazarlarına hattat denir.

Resim 2.34: Konuşan insan figürlü kûfi hat

Yazıya verilen değer, bütün İslam kültürlerinde hat sanatının çok üstünde durulmasına yol açmıştır. Özellikle Osmanlı kültürü içinde hat sanatı çok ilerlemiş, işlevsel görevinin yanı sıra, estetik bir düzeye yükselmiş, âdeta batı resim sanatındaki tabloların yerini tutar olmuştur. Güzel yazı, yalnız levhalarda değil bundan başka el yazması kitaplarda, fermanlarda, diplomalarda, cami iç ve dış duvarlarında, çeşitli yapıların yazıtlarında, mezar taşlarında, pencere kapağı ya da kapı kanadı gibi mimarlık öğelerinin üstlerinde, halı bordürlerinde, kutu, vazo, tabak gibi gündelik eşyada da kullanılmıştır.

Hat sanatında yazı gelişigüzel yazılmaz, her yazı türünün kendine özgü özellikleri, inceden inceye saptanmış kuralları vardır. Tarih boyunca ünlü hat ustaları zaman zaman yazı kuralları oluşturmuşlar ve bunları saptamışlardır. Çeşitli yazı türleri birbirlerinden, harflerin büyük ya da küçük olması, biçimi, aralıkları, bazı harflerin birbirlerine bitştirilip bitştirilmemesi, bazı yazı işaretlerinin kullanılıp kullanılmaması gibi özellikleriyle ayrılır.

Resim 2.35: Mehmet Esat Yesarî'ye ait bir levha

2.1.17. Tezhip

Tezhip günümüzde daha çok İslam kökenli kitap bezeme sanatlarına verilen addır. Tezhip sanatını icra eden erkeklere müzehhip, bayanlara müzehhibe adı verilir.

Tezhip sanatı köklü süsleme sanatlarımızdan olup öncelikle yazma kitapların sayfalarının, hat levhalarının kenarlarının bezenmesi amaçlı kullanılmış, günümüzde tek başına pano olarak da kullanılmaktadır. Basit bir anlatımla çoğunlukla stilize edilmiş bitki formları ya da desenlerden oluşan kimi zaman simetrik tasarımlardır.

Tezhip kelimesi, Arapça zeheb (altın) kökünden türemiş olup “altınlama, yaldızlama” anlamına gelir. Çoğulu olan “tezhibat” “altınlama süslemeler” demektir. Ama tezhip yalnız altınla değil boya ile de yapılır.

Zaman içinde unutulmuşluğa terk edilmiş bu zarif ve zor sanat, son 10 yıl içinde bu sanata gönül veren çeşitli grup ve kişilerce canlandırılmıştır. Günümüzde Türkiye’deki pek çok üniversitede “tezhip bölümleri” ve belediyelerce açılan kurslar yetenekli sanatçılar yetiştirmektedir.

Resim 2.36: Tezhip

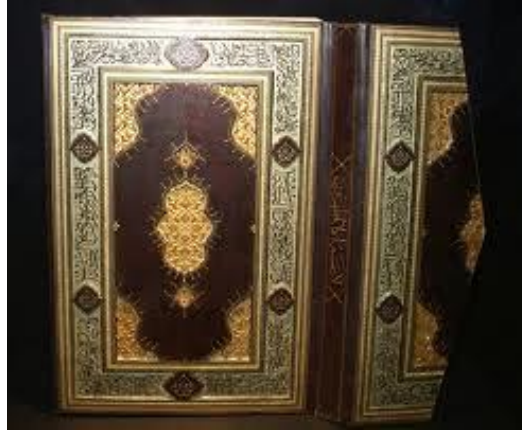

Resim 2.37: Tezhiple yazılmış tuğra

2.1.18. El Yazmalarını Ciltleme

İslamiyetin getirdiği ihtiyaçla gelişen cilt sanatı, İslam sanatlarına paralel bir tekâmül gösteren, incelik, güzellik ve zarafete ulaşmıştır.

Önceleri birbirine yapıştırılarak mukavva hâline getirilmiş kâğıtlara, iç kısmının tıraş edilmesiyle inceltilmiş deriler yapıştırılarak kapaklar meydana getirilir. Motifler elle yapıldığında yekşah yazma cilt, kalıplar preste basılarak yapılırsa gömme cilt, etrafı (kapağın) dört tarafı deri, üstü kumaş veya ebru ile kaplanırsa ceharkuşe denilmektedir. Tamamen ebru ile kaplanırsa ebru cilt, ipek veya atlas kumaşla kaplı olanlara kumaş, kadife ile kaplananlara zerduva cilt, altın sırma ile işlenenlere zerdüz, gümüş ile işlenenlere simdüz, karton üzerine laklanarak yapılmış motifli ciltlere lake cilt, kapakları dört köşe, kare veya beyzi kafeslerle süslenen ciltlere ise zilbahar cilt isimleri verilir.

Resim 2.38: Sanat eseri formu taşıyan ilk cilt örneklerinden biri

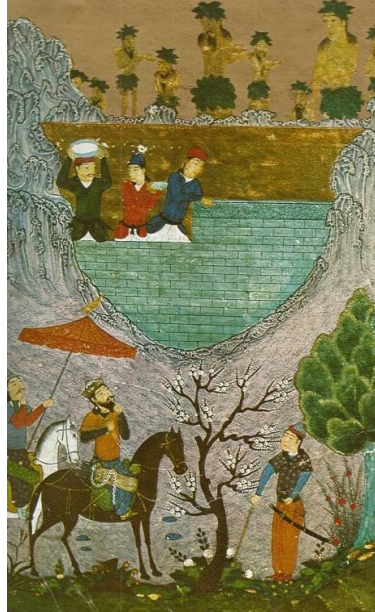
Resim 2.39: Cilt sanatının ince ve zarif örneği

2.1.19. Minyatür

Minyatür, çok ince işlenmiş ve küçük boyutlu resimlere ve bu tür resim sanatına verilen addır. Minyatür daha çok tasvire dayanır. Bitki, hayvan, insan ve/veya mekân tasvirleri içerir. Minyatürler yapıldıkları dönemin sanat anlayışı ile örtüşen, genellikle iki boyutlu ve perspektifsiz olarak yapılmış tasvirlerdir.

Orta Çağda Avrupa’da el yazması kitaplarda baş harfler kırmızı bir renkle boyanarak süslenirdi. Bu iş için çok güzel kırmızı bir renk veren ve Latince adı “minium” olan kurşun oksit kullanılırdı. Minyatür sözcüğü buradan türemiştir. Bizde ise eskiden resme “nakış” ya da “tasvir” denirdi. Minyatür için daha çok nakış sözcüğü kullanılırdı. Minyatür sanatçısı için de “resim yapan, ressam” anlamına gelen nakkaş ya da musavvir denirdi. Minyatür daha çok kâğıt, fildişi ve benzeri maddeler üzerine yapılırdı.

Minyatür, Doğu ve Batı dünyasında çok eskiden beri bilinen bir resim tarzıdır. Ama minyatürün bir Doğu sanatı olduğunu, Batı’ya Doğu’dan geldiğini ileri sürenler vardır. Doğu ve Batı minyatürleri resim sanatı yönünden hemen birbirinin aynı olmakla birlikte renk ve biçimlerde, konularda ayrılıklar görülür. Minyatür, kitapları resimlemek amacıyla yapıldığından boyutları küçük tutulmuştur. Bu ortak bir özelliktir. Doğu ve Türk minyatürlerinin bazı başka özellikleri de vardır. Bu minyatürlerin çevresi çoğu kez “tezhip” denen bezemeye süslenirdi. Minyatürde sulu boyaya benzer bir boya kullanılırdı. Yalnız bu boyaların karışımında bir tür yapışkan olan Arap zıncı biraz daha fazlaydı. Çizgileri çizmek ve ince ayrıntıları işlemek için yavru kedilerin tüylerinden yapılan ve “tüy kalem” denen çok ince fırçalar kullanılırdı. Boyama işi için de çeşitli fırçalar vardı. Resim yapılacak kâğıdın üzerine Arap zıncı katılmış üstübeç sürülürdü. Renklere saydamlık kazandırmak için de bu yüzeyin üzerine bir kat da altın tozu sürüldüğü olurdu.

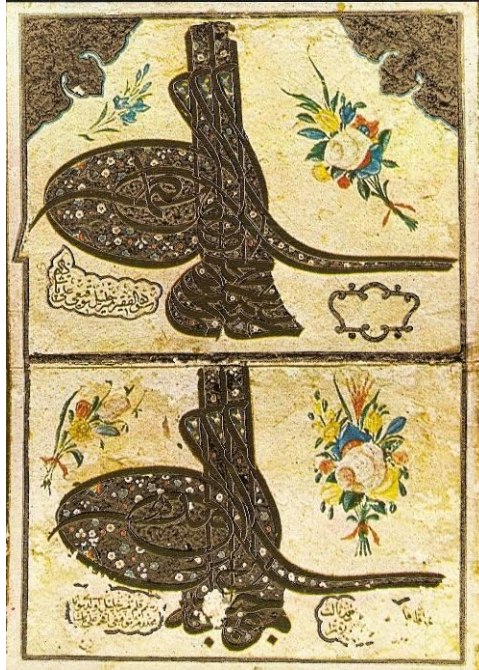
Resim 2.40: İskender’in Ye’cüc ile Me’cüc kavminin saldırılarından korunmak için set yaptırması, Eylül-1407

Resim 2.41: Sultan ve maiyetinin av partisi, 1496

2.1.20. Tuğra

Tuğra, padişahın ismi ve lakabı bulunan alâmet, imzadır. Tuğra, hat sanatının bir kolu hâlinde yüzyıllar boyunca usta hattatlar eliyle yazılmıştır.

Resim 2.42: Sultan 2. Abdülhamit'e ait tuğra ve aynı tarzda istif edilmiş yazı

Türkçede kelime olarak padişahın ismini ihtiva eden özel bir işaret, padişahın imzası gibi anlamlar ifade eder. Aslı Oğuz lehçesinde “tuğrağ” olup hükümdarın basılmış imzası demektir.

Orhan Gazi tarafından kullanılan ilk tuğra Orhan bin Osman ifadesinden ibaret olup tuğralardan ilki 1324 diğeri 1348 tarihli dir.

Önceleri; ahitname, menşur, name-i hümayun, mülkname, ferman, vakfiye, berat vb. üzerine ve ortaya yazılan tuğra, sonraları; para, defter ve kâğıtların başına bir hanedan arması hâlinde bayraklarda, pullarda ve resmî yapılar da kullanılırdı.

2.1.21. Ebru

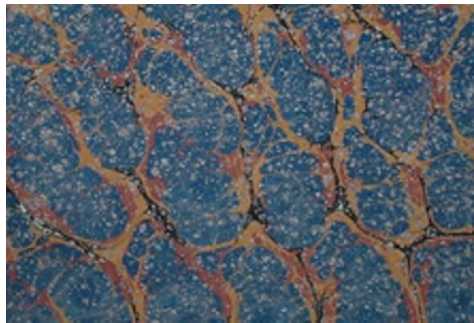
Ebru, yoğunlaştırılmış su üzerine resim yapma sanatıdır. Geleneksel Türk sanatlarındandır. Koyulaştırıcı bir madde (kitre) ile kıvamı artırılmış suyun üzerine, içine öd katılmış, suda erimeyen boyaların serpilmesi ve su yüzeyinde meydana gelen şekillerin bir kâğıda geçirilmesiyle yapılır.

Resim 2.43: Battal ebru üzerine karanfil deseni

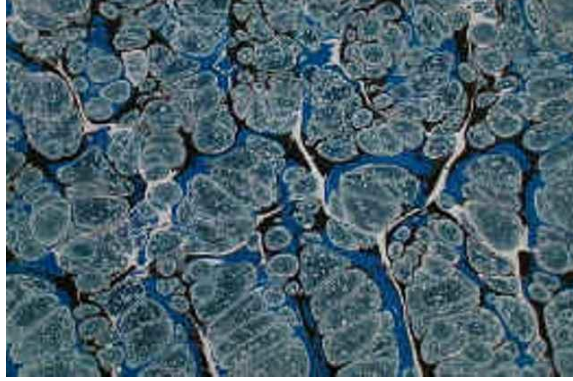
➤ Ebru türleri

- **Battal ebru:** Su üzerine serpilerek boyalara hiçbir müdahale olmaksızın kâğıda geçirilerek yapılan ebrudur.

Resim 2.44: Battal ebru

- **Neftli ebru:** Battal ebru türünde tekneye atılan son boyanın içine neft katılarak yapılan ebru çeşididir.

Resim 2.45: Neftli ebru

- **Gelgit ebru:** Battal ebrudan sonra, önce enlemesine boydan boya, daha sonra yukarıdan aşağıya çizgiler çekildiğinde elde edilen ebrudur.

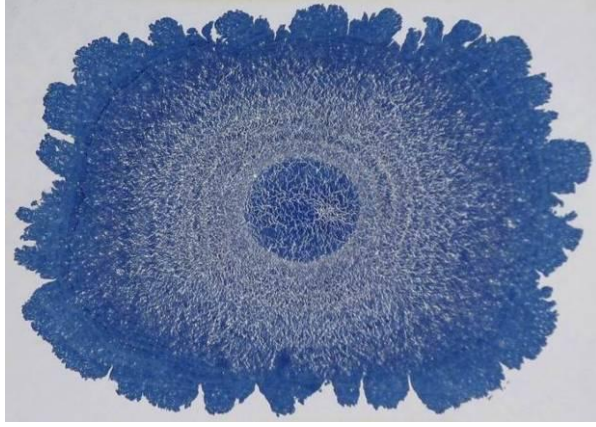
Resim 2.46: Gelgit ebru

- **Şal ebru:** Gelgit ebrudan sonra çapraz çizgiler çekilerek elde edilen ebrudur.

Resim 2.47: Şal ebru

- **Kumlu ebru:** Yüzey gerilimi düşük bir teknede, sürekli aynı noktaya boya damlatarak yapılan ebru çeşididir.

Resim 2.48: Kumlu ebru

- **Akkâse ebru:** Bir oyma kâğıdı, kalıp veya Arap zamkı kullanılarak ebrunun figür ya da yazı şeklinde kapatılan yerlerinin ebru almaması sağlanarak yapılan figüratif ebru türüdür.

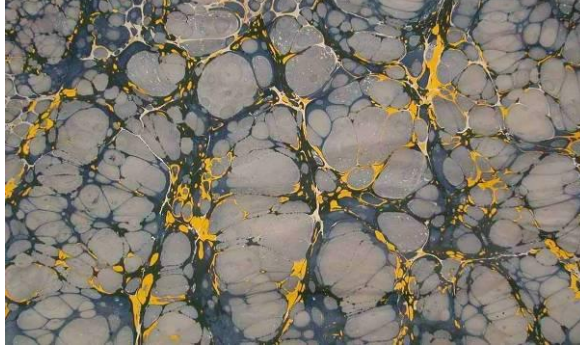
Resim 2.49: Akkâse ebru

- **Taraklı ebru:** Gelgit ebrusu üzerine tarak çekilerek yapılan ebrudur.

Resim 2.50: Taraklı ebru

- **Somaki ebru:** Gelgit veya şal ebrusu üzerine fırça yardımıyla battal ebru yapılarak elde edilir.

Resim 2.51: Somaki ebru

- **Bülbülyuvası ebru:** Yaklaşık 20 helezon çizilerek elde edilen ebrudur.

Resim 2.52: Bülbülyuvası ebru

2.1.22. Gümüş İşçiliği ve Telkâri

Gümüş tel işleme sanatı anlamına gelen “telkâri”, ince tel hâline dökülen gümüşün bükülmesiyle oluşturulan küçük motiflerin bir araya getirilmesi olarak tanınır. Tümüyle el

işçiliğine dayalı bir sanattır. Telkâri sanatı ile yaygın olarak tütün kutusu, sigara ağızlıkları, aynalar, tepsiler, kemerler, küpeler, kolyeler, düğmeler ve yüzükler yapılır.

Büyük bir sabır, el emeği göz nuru, dikkat ve özenli işçilik gerektiren bu teknik, eski ve yeninin sentezi olarak (özellikle Mardin-Midyat yöresinde) devam ettirilmektedir. Pazarlama ve turistik satım gücünün artması da üretimin eskiye oranla daha da çoğalmasına imkân sağlamıştır.

Resim 2.53: Telkâri tabak

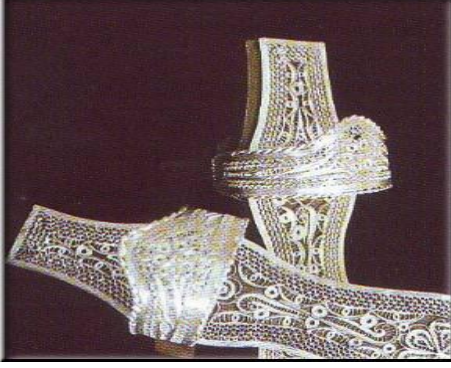

Resim 2.54: Telkâri takı

➤ **Telkâri çeşitleri**

- **Hasır telkâri:** “Örgü işi” veya “Trabzon işi” olarak da bilinen bu teknikte, ürün tellerin örülmesi ile ortaya çıkarılmaktadır. Daha çok Trabzon yöresinde uygulanan bu teknikte altın ve gümüş teller sekiz santimetreye kadar ende örülerek şeritler hâline getirilmektedir. Daha sonra silindirler arasından geçirilen bu örgüler ezilerek tam bir örgü şerit hâline getirilir. Bu şeritler uygun uzunlukta kesilerek bilezik ve kolye yapılır.
- **Kakma telkâri:** Bu teknikte bir taş, maden veya ağaç yüzey üzerine kazınan şekil ya da oyukların içine tel yerleştirilir. Tel kakma yapılacak yüzey üzerine çizilen şekil, kazıma veya asitle oyma tekniği ile yüzey üzerinde çukurlaştırılır. Bu çukura yerleştirilen çoğunlukla köşeli tel çekiçle vurularak sıkıştırılır ve şekil içerisine gömülür. Yüzeyden taşan kısımlar alınır, eğelenir, perdahlanıp parlatılır. Bu teknikle silah kabzaları, bıçak sapları, şemsiye sapları, zarf açacakları, yazı takımları, kaşık sapları, tespihler, nalınlar, ağızlıklar, baston sapları, şamdanlar, vb. eşya süslenir.
- **Kafes telkâri:** Bu teknikte tellere şekil verildikten sonra kaynakla birleştirilerek bir ana iskelet oluşturulur. Bu iskeletin içi daha ince tellerle doldurulduktan sonra yine kaynak yapılır ve gerekirse ürün minik kürelerle ve toprakla süslenir. Bu teknikle kül tablaları, çakmak kılıfları, sigara ve mücevher kutuları, şamdanlar, tepsiler, şekerlikler, vazolar,

ağızlıklar, nargile uçları, çiçekler, sigara tabakaları, fincan, bardak, sürahi vb. eşya kılıfları, abajurlar, çeşitli tabaklar, düğmeler, kol düğmeleri, küpeler, tepelikler, kolyeler, broşlar, bilezikler, kemerler ve yüzükler üretilir. Beypazarı'nda telkâride bu teknik kullanılır.

Resim 2.55: Telkâri nahn

Resim 2.56: Telkâri yaka iğnesi

2.1.23. Bakır İşleri

Bakırcılık bir el sanatıdır. İlk kullanımından itibaren diğer el sanatlarında olduğu gibi günlük ihtiyaca göre şekillenmiştir. Anadolu'da bakır sanatının gerek araçları gerekse gereçleri bakımında yerli olduğu uygulama biçimlerinin medeniyetlerin anlayışına göre değişmesine karşılık, sanata bakışın yaşamla sanat arasındaki bağlantının olduğu gibi kaldığı görülür.

Anadolu sanatında önemli bir yeri olan bakır; kap-kacak yapımında, süs takılarında, miğferlerde, kapılarda, değişik yapı unsurlarında vb. kullanılan işlenmeye ve süslemeye çok elverişli olan bir maddedir.

Bakırın işlenmesi Anadolu'da bir beceri, uzmanlık durumuna gelmiş ve yemek kaplarına, su güğümlerine, hamam taslarına buna benzer eşyalara işlenen süslemeler; mangallarda, büyük sinilerde, ibriklerde de kendini göstermiştir.

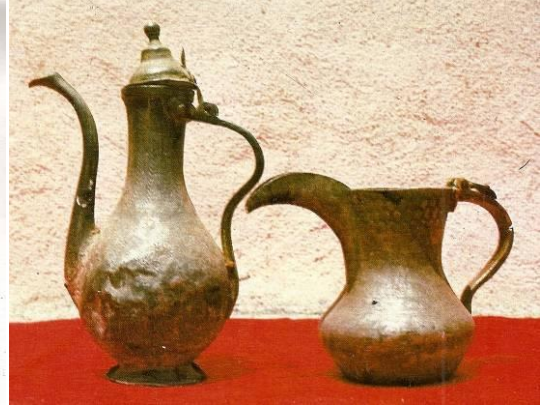
Resim 2.57: Kahve değirmeni

Resim 2.58: Kahve cezvesi

Resim 2.59: Bakır tabak

Resim 2.60: İbrik ve sürâhi

2.1.24. Kalaycılık

Kalaycılık bakır gereç üretiminin zorunlu kıldığı, onun ayrılmaz bir parçası olan başka bir zanaattır. Bakır araç ve gereçlerin korunması için onların belirli aralıklarla kalaylanması gerekir. Kalay, sürekli kullanım ve ısıtma nedeniyle ortaya çıkan bakır korozyonu ya da bakırın saklanan yiyeceklerle etkileşime geçmesi sonucunda meydana gelebilecek zehirlenmelere karşı, açığa çıkacak bakır oksidi ve bakır sülfatı gibi bakır tuzlarını bloke ederek korunma sağlayan madenî bir malzemedir. O nedenle nerede bakırcılık gelişmişse aynı zamanda orada kalaycılık da gelişmiştir.

Kalay işi, bakırdan yapılmış bir gerecin yüzeyine ve içine, ak kurşun olarak adlandırılan, parlak kül rengindeki gümüşe benzeyen bir maden olan kalayın eritilerek dökülmesi biçiminde uygulanan bir tür kaplamacılıktır.

Resim 2.61: Kalay yapımı

2.1.25. Kapı Tokmağı

Dış kapı kanatları üzerindeki dövme demir kapı tokmakları, işlevsel elemanlarının yanı sıra zengin motif çeşitleri ile de dikkat çeker. Erkeklerin ve kadınların ayrı ayrı kullanımına ayrılmış, kalın ve ince sesler çıkaran ses verme elemanları ayna üzerinde yer

alır. Birincisi erkek misafirler için olanıdır ki bu üstte yer alır. İkincisini kadın misafirler kullanır ve bu tokmak altta bulunur ve ince ses verir. Böylece ev halkı kimin geldiğini tahmin edebilir.

Kapı, tüm dünyada olduğu gibi Anadolu evinde de önemli bir öğedir. Ailenin sosyal ve kültürel kimliğini belirler. Tokmaklar da aynı şekilde içeride yaşayan topluluğun sosyal durumunu simgeler. Zenginin kapı tokmağı kalın, ağır süslüdür, pirinçtendir. Fakirin ise ince, basit, demirden ve halkadandır.

El formundaki tokmaklarda kimi elde yüzüğün hiç olmaması, kimi elde orta parmakta veya yüzük parmağında yüzüğün olması ev sahibinin bekâr, evli ya da dul oluşunu simgeler. Eve gelen konuk tanıdıksa kapıdaki halkayı, yabancıysa kapı tokmağını vurmaktadır. Böylece ev sahibi evdeki durumu ona göre ayarlar. El şeklindeki tokmakların kapıya vuran kısmında iyiliği, bolluğu, sonsuz hayatı simgeleyen nar meyvesi bulunmaktadır. Kişinin içeridekilerle ilk teması bu bereket sembolünü tutan ele dokunarak başlar.

Resim 2.62: Kapı tokmağı

2.1.26. Bıçakçılık

Bir sapla keskin bir ağızdan oluşan kesme aygıtı olan bıçağın, Anadolu’da tarih öncesi dönemlerden beri kullanıldığı bilinmektedir. Bıçağın biçimsel olarak geçirdiği değişimlere ilişkin yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Bıçaklar biçimlerine göre pala, hançer, gaddare, saldırma vb. isimler almaktadır. Sapları; abanoz, fildişi, gümüş, altın kaplama olan bu bıçakların elmas, mercan, yakut, zümrüt vb. taşlarla süslü olanlarına saray için yapılanlarda görmek mümkündür.

19. yüzyıl ortalarından itibaren el işçiliğinin yerini makinelerin almasıyla bıçak yapımıcılığı da gelişmiştir. Günümüzde paslanmaz çelikten yapılan sabit saplı sofr bıçakları ile açılır kapanır cep çakıları görülmektedir. Anadolu’nun bazı yörelerinde sap kısımları çeşitli işlemlerle süslü bıçak el işi bıçak yapımı sürmektedir.

Resim 2.63: Saldırı bıçakları

2.1.27. Semercilik

Teknik gelişmeler karşısında önemini hemen hemen kaybetmekte olan bu el sanatları dalı, motorlu taşıtların bulunmadığı veya az olduğu yıllarda önemli bir geçim kaynağı durumundaydı ancak bugün yine kırsal alanlarımızda ulaşım ve yük taşımakta kullanılan hayvanlar için semer yapılmaktadır. Binek hayvanlarının sırtına konulmak üzere çul, saman, kamış ve meşin kullanılarak yapılan bu semerler, çeşitli motiflerle süslenmiştir. Çoğunlukla siyah, beyaz ve kiremit renginde yapıldığı görülür. Araç olarak yapılmasına karşılık, yine insanımızın sanatkâr ruhunun bu semerlere yansıdığını da rahatlıkla görebiliriz.

Resim 2.64: Çankırı-Yapraklı semer yapımıcılığı

2.1.28. Sepet ve Hasır İşleri

Günümüzde fonksiyonunu henüz kaybetmeyen sepetçilik atalardan öğrenildiği gibi hâlen; saz, söğüt ve fındık dallarından örülerek yapılmaktadır. Eşya, yiyecek vb. taşıma amacından başka ev içi dekorasyonunda da kullanılmaya başlanmıştır.

Sepet ve hasır işleri, orman köylerinde ve özellikle dere, göl, bataklık civarında bulunan yerleşim bölgelerinde önem kazanır. Bölgenin coğrafik konumuna ve tanımına bağlı olarak malzeme, çeşit, örgü tipi açısından farklılıklar gösterir.

Ham maddesi bitki sapları veya ince dalların çeşitli tekniklerle örülmesidir. Kendir bitkisinden elde edilen lifler, demir tarakta düzeltilip, dolapta el ile bükülüp ip hâline getirilir.

Resim 2.65: Denizli-Çivril, Gümüşsu köyü hasır yapımı

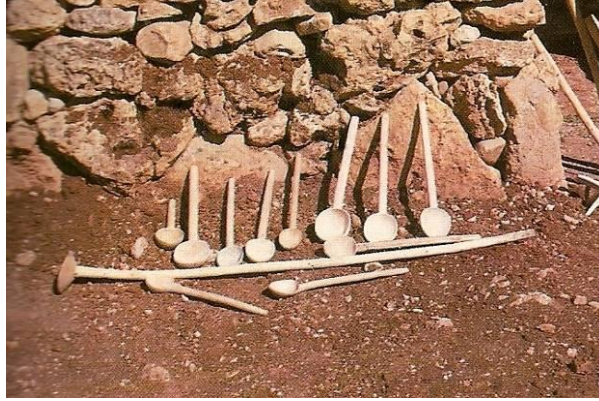
Resim 2.66: Hamal küfeleri

2.1.19. Kaşık ve Külek Yapımı

Kaşıklar yemek çeşitlerine (çorba, pilav, hoşaf, muhallebi) göre şekillendirilir. Kaşık yapımında ağaç, maden, boynuz veya kabuktan yararlanılır.

Geleneksel kültürümüzde kaşıklar, süs ve oyun kaşıkları olarak da görülür.

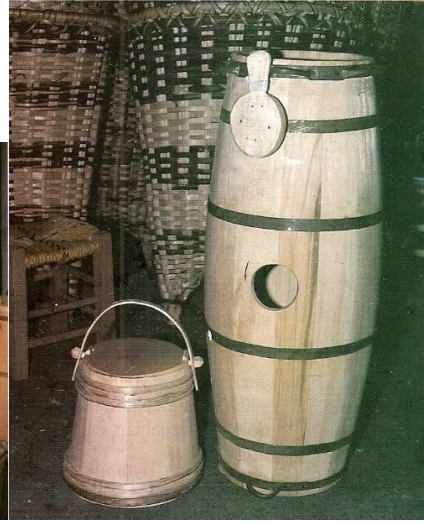
Yayık ve külekler; süt sağmak, yoğurt, peynir yapmak gibi süt ürünlerinin yapımında ve saklanmasında kullanılır.

Resim 2.67: Tahta kaşıklar

Resim 2.68: Trabzon-Maçka, külek yapımı

Resim 2.69: Külek ve yayık

2.1.30. Keçe İşleri (Dokusuz Dokumalar)

Yünün basit bir tarzda ayakla çiğnenip, birbirine girift hâle getirilmesiyle elde edilen ürünlere keçe denir. Keçe için elverişli yünler, ince elyaflı ve doğal renkte olanlarıdır.

Keçe, ham maddesi yün lifi olan; yapağı ve keçi kılının tezgâhlarda dokunmadan, yalnızca dövülerek, liflerin ıslatılarak sıkıştırılmasıyla kaba bir kumaş hâline getirilmesidir.

Resim 2.70: Keçe tepilirken

2.1.31. Çoraplar

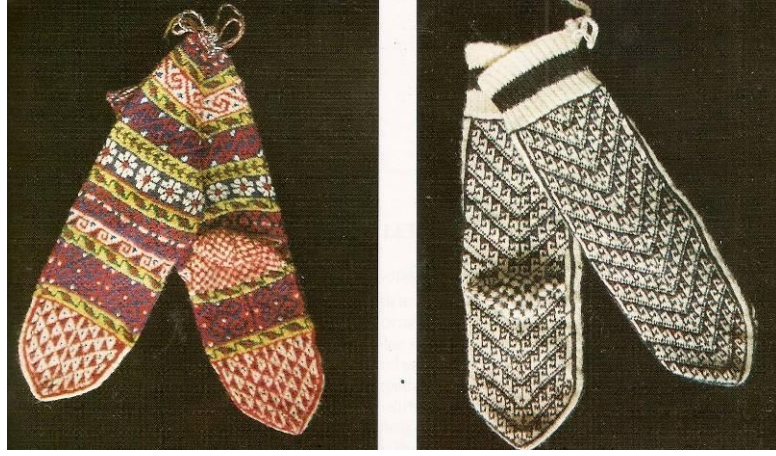
Anadolu çorapları renk, motif ve malzeme bakımından her bölgede kendine göre ayrı bir karakter gösterir. Çoraplardaki örgü biçimleri ve motifler; örenin düşüncesini, duygusunu dile getirir.

Kadınsırrı, pıtrak, kuşlu, gül bahçesi, gelin yanağı, saat kordonu, sıçan yolu, muhabbet çengeli, yandım alamadım, yârimi eller aldı, kâkül, fes püskülü, ergen bıyığı, incili küpe, ateş gemisi, eli mektuplu, elifbe, hünkâr kilidi, gönül kilidi, güllü su böreği, aynalı gibi adlar alırlar.

Çoraplardaki motifler bazen sosyal olay ve ilişkilerin, bazen duygusal yoğunlukların, bazen de doğadan alıntıların aynasıdır.

Resim 2.71: Çarık ve çetik

Resim 2.72: Hakkâri yöresine ait çorap örnekleri

UYGULAMA FAALİYETİ

Türklerde süsleme sanatları ile ilgili araştırma yapınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Anadolu öncesi Türklerde süsleme sanatlarının tarihçesini araştırınız. ➤ Osmanlı İmparatorluğu Dönemi çini sanatı genel özelliklerini araştırınız. ➤ Anadolu'daki Türklerde zanaat ürünlerini ve hangi yörede hangi ürünün yaygın olarak yapıldığını araştırınız.	➤ Bulunduğunuz şehirdeki müzelere gidiniz. ➤ Müzeleri, antikacıları, kütüphaneleri ziyaret ederek bilgi toplayınız. ➤ İnternette araştırma yapınız. ➤ Edindiğiniz bilgilerle bir dosya hazırlayınız veya Power Point sunumu hazırlayarak sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
➤ Antika değer taşıyan bir ürünü, hakkında bilgi toplayarak okula getiriniz (her öğrenci en az bir adet). ➤ Mini bir sergi yaparak tarihî eserlerimize sahip çıkmak ve yaşatmak adına bütün okula tanıtınız. ➤	➤ Köylerde yaşayan aile büyüklerini ziyaret ediniz. ➤ Anneannelerinizin, babaannelerinizin çeyiz sandıklarını araştırınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun sözcükleri yazınız.

1. Duvarları ve eşyaları süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı, süslü, pişmiş balçık levha veya fayans yapma işine vedenir.
2. Çözülmüş çamurdan yapılmış toprak tencerelere denilir.
3. yontma, oyma, kakma, künde-kari, kaplama, kafes, kaplama, silme, torna, mozaik-sedef kakma, yakma, boya, nakış, cila, lak, yıldızlama teknikleri ile yapılmakta ve süslenmektedir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun sözcükleri yazınız.

1., yaklaşık 8000 yıldır Anadolu coğrafyasında gelişen, dönüşen bir malzeme olmuştur.
2., hem kolay şekillenebilen hem de kolay deforme olabilen bir malzemedir. Bu özelliğinden dolayı yalnız iç kullanılmıştır.
3. Türk-Osmanlı Sanat ve mimarisi, en ince detayları içeren, güzelliğini bu detaylardan alarak, insan ruhunu inceltip derinleştirmeye ve nefsi ve etmeye yöneliktir.
4. Geleneksel Orta Oyununda mekan olarak ev ve bürolarda alanı ikiye ayırmak için, evlerde arkası giyim mekanı olarak kullanılan eşyaya denir.
5., önceleri kitap okumak ve yazı yazmak için düşünülmüş hareketli ve sabit masalardır.
6., eski kalın taş duvarlı evlerde bazı günlük kullanılacak eşyaları koymak için açılmış dekoratif girintilerdir.
7., yürürken dayanıp kuvvet almak için genellikle erkekler, bazen de kadınlar tarafından taşınan özel olarak yapılmış sopalardır.
8. Cam Süsleme (Vitray), pencereleri süslemek amacıyla ağaç, alçı ve kurşun çerçeveler ve bölümler arasına yerleştirilmesidir.
9. “Pileki”, eski evlerde üzerinde ateş yanan ve yanan ateşin ısıtmasıyla oluşan ısı ile yarayan yuvarlak şekilli taş bir teknedir.
10. “Kösele” denilen kalın deri ve normal ince deri ile hayvan koşum takımları kemer, silah kılıfı mermi kılıfı çanta gibi avcı gereçlerinin yapıldığı sanata denilmektedir.
11. Mine, metal bir yüzeyin sert ve parlak bir cam katmanla kaplanmasıyla elde edilen bir biçimidir.
12. Hat; güzel yazı sanatı olup, yazarlarına denir.
13., günümüzde daha çok İslam kökenli kitap bezeme sanatlarına verilen addır.
14., çok ince işlenmiş ve küçük boyutlu resimlere ve bu tür resim sanatına verilen addır.

15. Tuğra, Padişahın ismi ve lakabı bulunan alamet,.....dır.
16. Ebru, yoğunlaştırılmış su üzerine sanatıdır.
17. Ebru koyulaştırıcı bir madde ile kıvamı artırılmış suyun üzerine, içine öd katılmış, suda erimeyen boyaların serpilmesi ve su yüzeyinde meydana gelen şekillerin bir kağıda geçirilmesiyle yapılır.
18., biçimlerine göre; pala, hançer, gaddare, saldırma vb. isimler almaktadır.
19. Yünün basit bir tarzda, birbirine girift hâle getirilmesiyle elde edilen ürünlere keçe denir.
20. için elverişli yünler, ince elyafı ve doğal renkte olanlarıdır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	el sanatları
2	mozaik
3	maden
4	ayna
5	buhurdanla r

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	çini ve keramik sanatı
2	çömlek
3	ahşap işleri

MODÜL DEĞERLENDİRMENİN CEVAP ANAHTARI

1	seramik
2	alçı, mekânlarda
3	terbiye ve teskin
4	paravan
5	rahle
6	niş
7	baston
8	renkli camların
9	ekmek pişirmeye
10	saraçlık
11	bezeme
12	hattat
13	tezhip
14	minyatür
15	imza
16	resim yapma
17	kitre
18	bıçaklar
19	ayakla çiğnenip
20	keçe

KAYNAKÇA

- OYTUN Elvan, Aynur UYGUN, Güler KURAL, Nermin YERLİOĞLU, Fatma BACANLI, Binnaz ŞAHİN, Yurdagül OLÇUM, Danışman: Çetin AYTAÇ, **Yerel El Sanatları – 1** – MEB, İstanbul,1999.
- **Türk El Sanatları**, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 202 Maddi Kültür Dizisi, 12 Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.